

אלישע דיקמן

לעילוי נשמות סבי, ר' יוסף ברי אשר זליג, אדם
צנוע ועניו שאהב את הבריות, ומשה מאיר
(מלקולם) בן דוד ואביגיל זיידל, אדם עניו וגומל
חסדים, שהקדיש את חייו למען משפחתו וקהילתו

”שני דינים” (צווי דיני) -

מבריסק ועד ברסלב*

א. הקדמה

שיטתן הלימודית המושרשת של ישיבות בריסק, מהווה, ברובה הגדול, המשך דרכו
הלימודית של הגאון רבנו חיים הלוי מבריסק. שיטתו של ר' חיים מבוססת, בין השאר,
על התפיסה כי הלכה, מחלוקת או קביעה, יכולות להתפרש באחת משתי דרכים שונות.
בעולם הישיבות, זכתה תפיסה זו לכינוי 'צווי דיני' (שני דינים, או שני פנים). במאמרנו
נבקש להראות, כי לעיקרון למדני זה קיים רובד נסתר ועמוק.

נקדים ונאמר, כי רבים מלומדי התורה דוגלים בתפיסה לפיה קיים חיץ מוחלט בין
עולמה של הלכה לבין עולמות המוסר, האגדה, הפילוסופיה והחסידות. אכן, עולם
ההלכה חייב ליהנות מעצמאות מסוימת ביחס לעולמות שהוזכרו. באופן זה יתאפשרו
פסיקת הלכה והתווית אורח חיים יהודי אחיד, עד כמה שניתן, באמצעות כלים
אובייקטיביים אשר ביכולתם להפוך לנחלת הכלל. ועם זאת, אין בגישה זו כדי להצדיק
התעלמות מהמימדים הנוספים הגלומים בעולם ההלכה. מימדים אלו מהווים חלק
מהותי, במודע או שלא במודע, מהווייתנו, מחווייתנו וממהותנו כאנשי מעשה וכאנשי
רוח גם יחד, במסגרת חיינו בעולם הזה.

* תודתי נתונה לאבי מורי, שסייע לי בהבנת מושגים מעולם הרפואה, ולרב מרדכי גולדנהירש על
מסירותו והשקעתו הרבה למען תלמידיו.

ב. הלכה****1.**

נפתח בדוגמא הלכתית, שתמחיש את עקרון "שני דינים". בהלכה קיים מושג של 'טעם כעיקר', שעניינו תבשיל המכיל **טעם** של איסור, כשהאיסור עצמו אינו ניכר בתבשיל. הסוגיה בעבודה זרה (סז, ע"ב) קובעת שתבשיל כזה אסור, אך אין לוקין על אכילתו. בגמרא בחולין (צח, ע"א) נחלקו אמוראים, האם איסורי תורה נותני טעם בטלים בשישים או במאה. להלכה נפסק שאיסורי תורה בטלים בשישים (שו"ע, יורה דעה סימן צח).

בדין טעם כעיקר נחלקו הראשונים במספר שאלות, שאת חלקונבקש להציג כאן. נדגיש, כי אנו עוסקים כעת בתערובת מסוג 'מין בשאינו מינו', דהיינו, בתערובת שבה נתערבו שני מינים שטעמם שונה (כדעת אב"י, ודלא כרבא - עיין עבודה זרה שם).

2. דאורייתא או דרבנן

נחלקו ראשונים, מה תוקף דין טעם כעיקר. לדעת רש"י (חולין צט, ע"א) זהו דין דרבנן, ואילו מדאורייתא איסורים בטלים ברוב (למעט איסורים מיוחדים, כגון ערלה וכלאים). לשיטתו, המקורות המופיעים בגמרא לדין טעם כעיקר הם בגדר אסמכתא בלבד. לאור זאת, מובן היטב מדוע אין לוקים על איסורים כאלה. לעומת זאת, לדעת רבנו תם (חולין שם) והרמב"ם (הלכות מאכלות אסורות טו, ב-ג) דין טעם כעיקר הוא מדאורייתא.

** סעיף זה מבוסס על שיעורים ששמעתי מפי הרב מרדכי גולדנהירש, במסגרת תכנית ההסמכה לרבנות לזכרו של הרב אהרון סולובייצ'יק ז"ל.

3. היחס לדין ביטול בשישים

סוגיה אחת שהוזכרה לעיל מתמקדת בשאלת הטעם, ואילו השנייה דנה בשאלת השיעור הכמותי הנדרש על מנת לבטל איסור. יש מקום לדון, מהו היחס שבין שתי הלכות אלה? קיימות בעניין זה שתי הבנות תיאורטיות.

אפשרות אחת היא, שדין ביטול בשישים הנו ביטוי לדין של טעם כעיקר. מתי נסיק כי עבר טעם האיסור מהתבטול ויותר לא יהיה ניכר בו? כאשר רב ההיתר על האיסור פי שישים. במילים אחרות, הכמות היא כלי עזר להערכת נוכחותו של טעם האיסור.

אפשרות שניה היא, שדין טעם כעיקר הנו ביטוי לדין ביטול בשישים: כיצד נדע אם אכן רב ההיתר על האיסור פי שישים? כאשר כבר לא ניתן לטעום טעם איסור בתבטול. במילים אחרות, הטעימה היא כלי עזר להערכת כמות האיסור הקיים בתבטול.

ההבדל בין שתי ההבנות משתקף בהלכה למעשה. לדעת רש"י, כדי להתיר את התבטול יש צורך בבירור כפול: כמות האיסור (1/60) וטעמו. ברם, במקרה שלא ניתן לבדוק את הטעם (כגון בתערובת מין במינו) - די בכך שיש רוב שישים. לפי שיטתו, קיימים שני ערוצים לדין טעם כעיקר: **ביטול האיסור** מחד, אשר נעשה על ידי רוב מיוחד, ו**ביטול הטעם** מאידך, אשר נעשה על ידי ביטול הטעם בפועל, פשוטו כמשמעו. הערוץ השני הוא מדרבנן בלבד, וכפי שציינו לעיל, ועל כן כאשר לא ניתן לבדוק את הטעם - די בביטול האיסור.

לדעת הרמב"ן, לעומת זאת, המדד של שישים מועיל תמיד, אלא שבמצבים מסויימים (כגון שניכר האיסור) מסתפקים במדד של טעם. לרמב"ן - אם ניכר האיסור - קיים ערוץ אחד בלבד - עיקרון הטעם, ועל כן מספיקה טעימת קפילא. אך כשאינו ניכר האיסור ויש צורך לבטל ממשותו של איסור, יש צורך בביטול האיסור על ידי שישים.

גישה שלישית (ר"י, רא"ש ורוב הראשונים) גורסת, שתמיד די באחד מבין שני המדדים. גישה רביעית נקט הרמב"ם (פט"ו מהלכות מאכלות אסורות ה"ו), ולדעתו טעימה היא הגורם הבלעדי להתיר. לפי שתי גישות אלו, הדרישה של שישים באה לספק את הצורך של ביטול הטעם בלבד, וכשיש שישים - ממילא קיימת אינדיקציה לכך שבטל הטעם. אמנם, באותה מידה ניתן לטעום את התבטול ולודא שאכן נעלם טעם האיסור, וזאת על אף שאין שישים כנגד האיסור.

4. שמא וטעמא

ההלכה קובעת, כי במקרה שנתערב 'מין במינו' (כגון יין חולין עם יין תרומה) באופן שאי אפשר להעריך את היחס בין האיסור לבין ההיתר, אזי כל עוד ברור שיש רוב היתר - התערובת מותרת. הנימוק לכך הנו, שאמנם מדרבנן יש צורך לבטל האיסור בשישים, אך מכיון שמדאורייתא די ברוב רגיל - ממילא אין זה אלא ספק דרבנן, ודינו לקולא. דא עקא, נחלקו הפוסקים מה נחשב לימין במינו.

לדעת הרמ"א (יו"ד צ"ח ב), אזלינן "בתר שמא", אחרי השם: אם שמות רכיבי התערובת הנם זהים (כגון חומץ בן יין וחומץ בן שמן) - מדובר באותו המין. הש"ך חולק, וסובר כי ההבדל נעוץ במרכיב הטעם: מדאורייתא מין במינו צריך רוב בלבד, אולם מדרבנן החמירו והצריכו שישים. במין בשאינו מינו, לעומת זאת, כבר מדאורייתא צריך שישים, משום שהאיסור נותן טעם לתערובת ויש צורך לבטלו. ממילא, המדד לאיתור המקרה של מין בשאינו מינו צריך להיות מרכיב הטעם. אף במחלוקת זו, נראה כי ניתן ליישם את החילוק שהבאנו לעיל. לפי הרמ"א, הקובע את אופי התערובת לפי שמות רכיביו, אין משמעות מיוחדת לטעם. דין שישים נועד לבטל את האיסור ברמה הכמותית, והטעם מהווה אינדיקציה לשיעורו של האיסור. הש"ך, לעומת זאת, סובר כי דין שישים הנו עניין של טעם: יש צורך לבטל את הטעם, המהווה שחקן ראשי במערכה של ביטולי איסורים, ושיעור שישים מהווה אינדיקציה לקיומו או היעדרו של טעם האיסור. על כן מובן, לפי הש"ך, כי סיווגה של התערובת (במינו או בשאינו מינו) ייקבע לפי הטעם.

5. תערובת מין במינו ובשאינו מינו

קיימת שאלה נוספת בעניין תערובת 'מין במינו ובשאינו מינו' (שו"ע שם): איסור שנתערב בהיתר שהוא מאותו המין, ובנוסף נתערבו שתי חתיכות אלו עם היתר נוסף שלא ממין שתי החתיכות הראשונות. בנוסף, נשפכה התערובת באופן כזה שלא ניתן לדעת האם יש שישים בתערובת כנגד האיסור, אך ידוע כי קיים רוב רגיל (50%) כנגד האיסור. אף במקרה זה נחלקו המחבר והש"ך באשר לדינה של התערובת.

לדעת המחבר, מסתכלים לחוד על האיסור ועל ההיתר ממינו, ומאחר שאנו יודעים כי קיים רוב היתר ממינו - ממילא האיסור בטל ברוב, שכן במין ומינו איסורים מתבטלים

ברוב מדאורייתא, ואילו דרישת השישים היא רק מדרבנן, ואזלין לקולא. הנחת המחבר היא, שכל עוד מצליחים למצוא דרך לבטל את האיסור בכלים הלכתיים - אין זה משנה אם נשאר טעם מהאיסור בתערובת, ועל כן הוא קובע שהחלק בתערובת מסוג שאינו מינו - דינו "כמי שאינו". הוא איננו מודאג מטעם האיסור שנותר בתבשיל, הואיל והאיסור מבוטל ברמה ההלכתית.

לעומת זאת, לדעת הש"ך (שם) כל עוד ניכר טעם האיסור בתערובת - אי אפשר להתעלם ממנו. אין כל הגיון בביטול אותו חלק שלא ממין האיסור. על כן, לא זו בלבד שמדובר בתערובת מסוג מין בשאינו מינו, אשר דורשת ביטול בשישים מדאורייתא, אלא שמשום שטעם האיסור בעינו - אין כל דרך הלכתית לבטלו, לבד מביטול הטעם עצמו. דעת הש"ך מבוססת על הבנתו בסוגיית טעם כעיקר, ולפיה חידוש התורה בעניין זה הוא שיש צורך - מעבר לביטול האיסור - גם בביטול הטעם.

6. חידושו של ר' חיים בסוגייתנו

ראינו שתי הבנות בדין טעם כעיקר, וביחסו לדין ביטול בשישים. מחד, טעימה מהווה אינדיקציה לקיומו או להיעדרו של שישים כנגד האיסור, ותו לא. לפי זה, אם הצלחנו לבטל את האיסור באמצעות שישים (או במקרים מסוימים באמצעות רוב רגיל) - דינו מאידך, קיימת הבנה הגורסת כי דרישת התורה היא שלא יוותר טעם של איסור, ויהי מה. אינדיקציה לכך, בדרך כלל, היא מידת שישים. לפי שיטה זו, כל עוד לא הצלחנו לבטל את טעם האיסור - הרי שהאיסור בעינו עומד. לפי הבנה זו, שם הדין - טעם כעיקר - מגלם בתוכו את מהות האיסור, איסור של טעם.

בחידושו, מחדד ר' חיים הלוי את ההבנה השנייה באמצעות שיטת הרמב"ם (בחידושו על הרמב"ם, הלכות מאכלות אסורות טו, א). ר' חיים טוען שמהות דין טעם כעיקר (לפי מי שסובר כי המדד של שישים הנו אינדיקציה לקיומו או היעדרו של טעם האיסור בתבשיל) היא קיומה של חלות שם **חדש** - לפנינו איסור חדש, עצמאי, של "טעם כעיקר".

כלומר, היה ואדם טעם טעמו של חלב, דין "טעם כעיקר" קובע שלפניו איסור חדש, איסור "טעם כעיקר", ולא איסור חלב.

האיסור המקורי כבר איננו, וכעת קיים במקומו איסור חדש, איסור של "טעם חלב", שאיננו זהה עם האיסור המקורי של חלב. לפי זה מובן, כי בתערובת של מין במינו ובשאינו מינו - לא די בביטול החלב באמצעות רוב: כל עוד קיים טעם החלב בתערובת - הרי שיש כאן איסור חדש, איסור 'טעם', אותו יש צורך לבטל. ממילא לפי הש"ך אין הטעם מבוטל, ועל כן התערובת אסורה.

אמנם ניתן להעלות תמיהה לגבי פירוש זה: אם באיסור **חדש** עסקינן - היה מקום למנותו בין מצוות לא תעשה, וזאת לא מצינו. על כך ניתן להשיב, שאיסור הטעם נלמד ממצוות העשה של הטבלת כלי גויים: היות ויסוד מצוה זו הוא שדפני הכלי בלעו איסור, נמצאנו למדים שטעם אסור מדאורייתא, אך מכיוון שזהו 'איסור עשה' (איסור שמקורו במצוות תעשה) - ממילא אין למנותו בין מצוות לא תעשה.

לסיכום חלק זה אציין, כי דרכו של ר' חיים בסוגיות הש"ס בכלל, הרואה שתי אפשרויות ממשיות מקבילות בהבנת דין הלכתי מסוים, והאלטרנטיבה המוצגת על ידו בהבנת דין טעם כעיקר כאחת משתי אפשרויות להבנת דין זה, בפרט, מאפיינות את הלימוד הבריסקאי פרי בית מדרשו של ר' חיים מבריסק.

ג. תנ"ך

1. דואליות בסיפור בריאת העולם

את תיאור בריאת העולם בספר בראשית ניתן לחלק לשני חלקים עיקריים: החלק הראשון, ימים א-ג, עוסק בבריאת חומר הגלם של מערכות היקום, ואילו החלק השני, ימים ד-ו, עוסק בבריאת הביטויים המעשיים של אותן מערכות. כך, למשל, ביום הראשון נבראו האור והחושך, ובמקביל - ביום הרביעי נבראו המאורות, השמש והירח שאחראים על האיזון שבין האור לבין החושך. ביום השני הופרדו המים שמעל הרקיע מן המים שמתחת לו, ובמקביל - ביום החמישי נבראו הדגים ועוף השמים, אשר מאכלסים את תהומות הים ואת מרחבי הרקיע. ביום השלישי נבראו עשבי השדה ופירות העצים, ובמקביל - ביום השישי נבראו החיות, הבהמות והאדם: עשב השדה מאפשר את קיומם של בהמות וחיות, ופרי העץ מאפשר את קיומם של בני האדם.

נמצאנו למדים, אפוא, כי הבריאה התפצלה לשני חלקים משלימים: מערכות האור והחושך נבראו בימים א ו-ד, מערכות השמים והימים - בימים ב ו-ה, ומערכות ייצור פירות הארץ ועשביה מחד, והנפשות אשר קיומן תלוי במערכות אלו מאידך - בימים ג ו-ו.

עיון נוסף מגלה, כי בכל יום מימי הבריאה נבראו שני דברים: ביום הראשון נבראו אור וחושך, ביום השני נבראו הרקיע והימים, וכך הלאה. באותה המידה ניתן לראות בכל בריאה המתוארת במסגרת סיפור הבריאה נדבך נוסף של הפרדה, חלוקה בין שני דברים או הפיכת דבר אחד לשנים. המוטיב החוזר, אם כן, המלווה אותנו במהלך סיפור הבריאה הוא רעיון ההגדרה באמצעות ההפרדה. כדי להגדיר משהו, יש צורך בהפרדתו מדברים אחרים.

רעיון ההפרדה מקבל משנה תוקף ביום השביעי. התורה מספרת לנו, כי ביום השביעי הבריאה נחה. נפסקת היצירה, ונכנסים לעולם חדש אשר טרם הכרנו. ששת ימי הבריאה מסמלים את עולם העשייה בו אנו מצווים לפעול ולעשות ואילו בשבת אנו מצווים להעלות את עצמנו ממעל לעולם העשייה אל עבר עולם רוחני. מעבר לכך, ידוע כי בשבת ניתנת ליהודי נשמה יתרה, המאפשרת לו ביתר קלות להשיג השגה רוחנית:

ארשב"ל נשמה יתרה נותן הקב"ה באדם ערב שבת ולמוצאי שבת נוטלין אותה
הימנו, שנאמר וביום השביעי שבת וינפש. (ביצה טז, ע"א)

בהקשר לכך כותב האדמו"ר מסלונים, בעל הנתיבות שלום, כדלהלן:

לפי שבשבת קודש בטל כוחה של הנפש הבהמית, ונשארת רק הנפש האלוקית... כי
ההשתוקקות לאלוקות של שבת קודש היא מתנה שהקב"ה נותנה באתערותא
דלעילא דוקא בשבת. (כרך ב, שבת ומועדים, עמ' סה)

כלומר, בשבת קיימת בחינה נוספת, מימד אחר, הבאים לידי ביטוי לא רק בשאיפה האישית ובציווי הכללי, אלא אף באמצעות התערותא דלעילא, הרעפה אלוקית, התערבות עליונה אשר מכניסה אותנו למציאות אחרת.

קיימים, אם כן, שני מימדים במסגרתם חי יהודי את חייו. מימד של חול, ומימד של קדושה. מכיוון שבלתי אפשרי לחיות חיים שלמים במימד הקדושה, כתוצאה מהיותנו יצורים גשמיים, ארציים, אנו מוצאים את עצמנו בתוך מערכת של רצוא ושוב, במסגרתה קיימת הליכה ושיבה ממימד אחד למשנהו והפוך.

עיקרון זה בא לידי ביטוי גם במתח שבין הגוף לבין הנשמה. לגוף צרכים פיזיים, גשמיים, יצרים ותאוות, ואילו לנשמה שאיפה אינסופית לקרבה אלוקית. המתח שבין שני המימדים הללו בא לידי ביטוי ביתר שאת במבנה השבוע, בחלוקה שבין ששת ימי בראשית לבין היום השביעי, ששת ימי השבוע ושבת קודש.

סיפור הבריאה מגיע לשיאו דווקא לאחר השבת. לא זו בלבד שסיפור בריאת האישה הנו סיפור מופלא ומרגש כשלעצמו, אלא אף טמונה בו משמעות עמוקה בעלת השלכות מרחיקות לכת. התורה מספרת לנו שהקב"ה הפיל תרדמה על האדם, הוציא אחת מצלעותיו ויצר ממנה את האישה. הפרשנים מקשים, שהרי בסוף הפרק הקודם משמע שהאישה נבארה מיידית יחד עם האדם. ידועה תשובתו המפורסמת של רש"י, המובאת מן האגדה (שם):

מדרש אגדה שנבראו שני פרצופים בריאה ראשונה ואחר כך חלקן.

תופעה מדהימה זו, סימביוזה לתוכה נבראו אדם וחווה, יש בה כדי ללמד על מהותו של קשר הזוגיות. מאז הפרדתו לשניים, נמצא האדם בחיפוש תמידי אחר חציו השני. ביחד עם בת זוגתו יוכל האדם לשאוף שוב לשלמות, כפי שהיה ערב ההפרדה. ובאותה מידה, ללא שותפתו שאבדה לו - לעולם לא יוכל לשקוט.

ראינו אם כן, שעיקרון הדואליות, הבוקע ועולה מסיפור בריאת העולם מוצא את ביטויו בכל שלב ושלב משלבי הבריאה.

2. המחלוקת

קיומן של מחלוקות הוא מסממניו המובהקים של העולם. עולם המעשה, להבדיל מעולם הנשמות והרוח, הינו עולם גשמי, וממילא יש בו מקום לספקות וסתירות. כל זאת בשונה מעולמו של הקב"ה, עולם שכולו טוב, בו קיימת אחדות ושלמות. בעולמו ובהווייתו הכול אחד, הכול שלם.

הגמרא בעירובין אומרת:

א"ר אבא אמר שמואל, שלש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו. יצאה בת קול ואמרה **אלו דברי אלוקים חיים הן, והלכה כבית הלל.** (יג, ע"ב)

בגמרא מובאות כמה דרכים להסבר המשפט המודגש. אחת מהן מבארת, שבעולמו של הקב"ה "אלו דברי אלוקים חיים", בעוד שבעולמנו המעשי "הלכה כבית הלל". כך מודגש השוני בין עולם המעשה של האדם האנושי לבין עולמו של הקב"ה. אצל הקב"ה יש ושתי העולמות - זה של בית הלל וזה של בית שמאי - דרים בכפיפה אחת. קיימת שלמות, ועל כן "אלו דברי אלוקים חיים". אולם בעולמנו קיים צורך בפיצול, בשתי שיטות, וממילא נוצר צורך לבחור באחת מהן. עולמנו הוא עולם של פיצול ושל חילוק, של הבנות ודעות מרובות.

יש הטוענים, שבית שמאי מייצגים את השאיפה לשלמות, שיטה המתאימה יותר לתקופה שלעתיד לבוא, בעוד שבית הלל מייצגים את ההכרה במגבלות האדם ובמציאות הגשמית המצומצמת. בין כה ובין כה, נראה ששני מחנות אלו מייצגים שתי תפיסות ביהדות ביחס לדרך החיים הרצויה. לאורך הדורות סימלו שני מחנות קוטביים אלו שתי מערכות מתחרות, בעלות השקפות עולם שונות, ולעיתים אף מנוגדות זו לזו. מעבר לחשיבות הרבה בקיומן של מחלוקות ביהדות, בפרט במסגרת עולם ההלכה, נראה כי קיומן של שני מחנות אלו מרמז על הצורך בדואליות לא רק בדרך אל פסיקת ההלכה, אלא אף בסלילת הדרך של כל יהודי ויהודי אל עבודת ה' הפרטית שלו. קיימת יותר מדרך אחת.
ר' נחמן מברסלב אמר:

דע, כשיש שלום בעיר הוא מפני שאין בר דעת בעיר הזאת, כי אם אין דעת הבדלה מניין?
אבל כשיש בר-דעת בעיר אזי יש הבדלה, דהיינו, שיש אנשים שנוטים להבר דעת ודבקים בו, ויש אנשים שחולקים עליו (שיחות הר"ן, צ"ד).

ר' נחמן מלמד, כי קיומן של מחלוקות בעולם הזה הינו הכרחי. כושר ההבחנה ניתן לאדם הראשון לאחר החטא, ומאז ויתר האדם על שלמותו ועל אחדותו. מאז ועד היום, שרוי האדם במצב של "יודעי טוב ורע". האדם ניחן, בעל כורחו, ביכולת להבחין

ולאבחן, וממילא יש מקום ואף צורך בקיומן של מחלוקות, פיצולים, ספקות ותהיות. היום, לאחר החטא, על האדם לבצע את תיקונו באמצעות ה"דעת". הבדלה כיום, היא סממן לקיומה של "דעת".
 עוד אמר ר' נחמן בעניין המחלוקת:

המחלוקת מגביה ומרים את האדם, כי האדם עץ השדה (דברים כ'), והנה עץ המונח על הארץ, אי אפשר לו להגביה את עצמו כי אם על ידי שבאים עליו מים שוטפין, אזי המים מרימים ונושאים את העץ, והמחלוקת נקרא מים, כמו שכתוב (תהלים פ"ח): סבוני כמים כל היום, הקיפו עלי יחד (ליקוטי מוהר"ן קס"א).

התפתחותו של האדם וצמיחתו הרוחנית, באים בעקבות התמודדויות וקשיים הפוקדים אותו במהלך חייו. אלו מאלצים אותו למתוח את עולמו הפנימי, ולהכיל חוויות חדשות אשר עד כה לא היוו חלק מתודעתו. בצורה זו מצליח האדם להגיע לגבהים רוחניים. המחלוקת, כסמל לאי שקט ולהתמודדות, ממלאת תפקיד זה, הן ברמה המעשית והן ברמה הסמלית. בשונה מהעולם שכולו טוב, זוהי עבודתנו בעולם הזה.

ד

1. תיקון האדם באמצעות הזוגיות ושיטת ה"אימאגו"

מאז חטא אדם הראשון וגירושו מגן עדן, מוצא האדם את עצמו בהתמודדות מתמדת עם פגמיו, במסגרת שאיפותיו לתקן את עצמו ואת עולמו. האדם שואף לספק צורך מאוד עמוק, הקשור בתיקון נפשו. נפשו של אדם לא תניח לו עד אשר ימצא לה תיקון. גדולי הפילוסופים לאורך ההיסטוריה הגיעו למסקנה, כי כל שאיפותיו ורצונותיו של האדם מתמזגים לשאיפתו העליונה - השאיפה לאושר. אריסטו כתב, כי האושר ניתן להשגה באמצעות המימוש העצמי, מימוש הפוטנציאל הגלום בתוך כל אדם ואדם. לצערנו, זוהי הסיבה שמעטים מאוד (פחות מ-5%) מבני האדם הסובבים אותנו מאושרים באמת. רבים מבני המין האנושי עסוקים במרדף אחר כסף וכבוד, תארים מסוגים שונים, פרסום ותהילה. רבים אחרים חיים את חייהם תוך שאיפה לרצות את החברה שסביבם, למצוא חן בעיני אחרים ולענות על ציפיותיהם. אדם מסוגל לחיות ולבנות חיים שלמים על "המסלול הבטוח", מסלול שהתוו לו אחרים, מבלי לחדש או

להביא דבר מה מעצמיותו שלו, מפנימיותו שלו, לתוך העולם ואל החברה. אין זו הדרך אל האושר.

על פי תפיסת היהדות, האדם נשלח לעולם לבצע תיקון. לכל אדם משימה שונה, תיקון אחר לבצע. על כן, אינו דומה מבנהו הרגשי, השכלי, הרוחני והפיזי של אדם אחד לזה של רעהו. כל אדם ניחן בכלים והכישורים הדרושים לו לבצע את משימתו בעולם. לעיתים גילוי הייעוד והתיקון הדרוש נעשה באמצעות גילוי כישוריו של האדם. לכל אדם נקודה פנימית עמוקה, המכוונת אותו אל ייעודו. מימושו העצמי של האדם בעולם, קשור בקשר הדוק עם משימתו ועם ייעודו.

על מנת שאדם יוכל לגלות את ייעודו ואת מהות התיקון שעליו לבצע, עליו להכיר את עצמו. הכרה עצמית היא תהליך ארוך, ולעיתים קשה ומפרך, אשר אדם מתחיל בתור ילד, ולמעשה אף פעם לא מסיים. בכלל זה, מערכת היחסים שבין גבר לאישה מעמידה את האדם מול עצמו, ודורשת ממנו להתמודד ולהכיר את עצמו מקרוב. מערכת הנישואין, יותר מכל מערכת בין אישית אחרת, מאפשרת לאדם להכיר את עצמו, את תכונותיו החיוביות, את מגרעותיו, ואת נבכי נפשו. בדרך זו, המלווה בעבודה עצמית רבה, מצליח האדם להגיע אל עצמו, אל ייעודו ואל תיקונו, וממילא גם אל הטוב הצפון לו.

הרוויל הנדריקס, פסיכולוג אמריקאי, פיתח שיטה טיפולית הנקראת "אימאגו". שיטה זו בנויה על בסיס תיאורטי, הטוען, בין השאר, כי בחירת בן הזוג נעשית באופן לא מודע, וכי אדם נמשך לבן זוגו בהתאם למהות ואופי התיקון אשר עליו לבצע בעולם הזה. האדם אותו אנחנו בוחרים משקף לנו את עצמנו, בצורה של "לחיצה על כפתורים": שני בני הזוג מאתגרים אחד את השני במקומות הרגישים. על מנת ללמוד לחיות ביחד בשלווה, חייב כל אחד מבני הזוג לבצע את חלקו בעבודתו העצמית. בני הזוג מהווים מראה זה לזה. אם יהיו בני הזוג מוכנים להיפתח וללמוד אחד מהשני, להשתנות ולוותר על מה שהיה ברור להם עד כה - יוכלו גם להגיע אל עצמם, ולבצע את התיקון המיועד להם בעולם הזה.

גילוי האדם את עצמו וביצוע תיקונו בעולם הזה, נעשים באמצעות התמודדות אמיתית במסגרת חיי הנישואין. האדם בפני עצמו הינו חסר מימד, וללא עזר כנגדו - איננו רואה את עצמו באופן מספיק. רק באמצעות בן זוגו מצליח האדם לתקן את עצמו, ולהתוות דרך בריאה, נכונה ושלמה יותר לבאים אחריו.

2. דואליות במבנה גוף האדם

מבנה גוף האדם הוא מורכב ביותר, ובודאי שתקצר היריעה מלהכיל פירוט מקיף בעניין זה. לפיכך, נסתפק כאן בתיאור כללי של כמה מהמערכות הפועלות בו. קיימת דואליות במוח האדם - האונה הימנית והאונה השמאלית. אמנם קיים שוני ברמה התפקודית בין האונות, אך מבחינה מבנית הן כמעט זהות.

הלב פועל באמצעות מערכת דואלית: מערכת לחצים דוחפת את הדם אל מחוץ ללב, לעבר אברי הגוף, בתנועה המכונה בשם "systoly", מחד, ומאידך לחץ הדם גורם למילוי חדרי הלב בתנועה הפוכה, אשר מכונה בשם "diastole".

מערכת שרירי הגוף בנויה בצורה של extension - הושטה, לעומת flexion - כיווץ.

גם ברמה החיצונית, קיימת סימטריה בין שני צידי גוף האדם.

לסיום פרק זה רק אזכיר את אחד מעקרונות היסוד ברפואה הסינית העתיקה, שלפיו קיימת דואליות במבנה גוף האדם. שורה של ניגודים - "yin" ו-"yang", זכר ונקבה, שמש וירח, חום וקור ועוד - הינם מושגי יסוד, באמצעותם ניגש הרופא הסיני לרפא את גוף האדם. מושגים אלו מהווים חלק מתפיסה כי האדם, כמו גם הבריאה בכללותה, נמצאים בתנועה מתמדת בין שתי נקודות קוטביות, הן ברמה הרוחנית והן ברמה הפיסיקלית.

ה. סיכום

במאמר זה ביקשנו להציע, כי ביסוד משנתו של ר' חיים מבריסק המבקשת למצוא את "שתי האפשרויות" להבנת כל הלכה, מחלוקת וקביעה, טמון רעיון הקשור קשר עמוק עם מהותה של בריאת עולם ותפקידו של האדם במערכה הכללית.

ר' נחמן הדגיש את הכרחיותו של עיקרון הפיצול בעולם הזה. בעולמנו אין שלמות, אין איחוד ואין אחדות. דבר זה בא לידי ביטוי במחלוקות, המהוות חלק מהותי מהווייתנו ומחוויתנו בעולם הזה. בעקבות הפיצול והדעת שניתנה לנו בעל כורחנו, משימתנו היא תיקון מתמשך. בכל יום מימי חיינו אנו מצווים לשאוף לשלמות, למצוא פגם נוסף ולתקנו, אך לא להגיע לשלמות. משהשלים אדם מלאכתו בעולם הזה, נשמתו מוחזרת

לבורא עולם. עולם הנשמות והרוח הינו עולם שלם ומאוחד, ללא מחלוקות וללא פיצולים. בעולם שכולו טוב דרות השקפות עולמם של בית הלל ובית שמאי בכפיפה אחת.

בעולם הזה נדרשים אנו להתמודד עם הפיצול, עם המתח שבין האור והחושך, השמים והארץ, הרוח והגשם. משימתנו היא להעלות את החומר ולשאוף אל הרוח, תוך הכרה במגבלות האנושיות, ובתכונותינו החומריות. לסיום, נביא מדברי המדרש בבראשית רבה (יא, ח):

תני ר"ש בן יוחאי: אמרה שבת לפני הקב"ה, לכולן יש בן זוג ולי אין בן זוג. אמר לה הקב"ה: כנסת ישראל היא בן זוגך. וכיון שעמדו ישראל לפני הר סיני, אמר להם הקב"ה: זכרו הדבר שאמרתי לשבת, כנסת ישראל היא בן זוגך, היינו דיבור (שמות כ) זכור את יום השבת לקדשו

הנחת המדרש היא שלכל דבר בעולם, כל יצירה ואף לכל רעיון - ישנו שותף, בן זוג. בהקשר זה אוסיף, כי לא בכדי פותחת התורה באות "ב" - "בראשית ברא אלוקים..." ולא בכדי מתחילות מסכתות הש"ס בדף 'ב', לא בדף 'א'. בימים אלה של עקבתא דמשיחא, ימים שבהם מתגלים הפכים וסתירות ביתר שאת, ימים שבהם הופכת תורת הנסתר לנחלת הכלל, ימים של חושך ושל ריחוק מחד ושל חזרה בתשובה סוחפת מאידך, תפקידנו לשאוף לאחדות ולא לפירוד. עלינו לנסות לראות דווקא את המשותף שבין החברות והזרמים השונים בעם ישראל, את העובדה שבבסיסם ובמהותם כולם יונקים מאותו מקום ושואפים לאותו מקום, וקל וחומר שקביעה זו כוחה יפה ביחס לגדולי ישראל.

